

ศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเยียวยาต่อพระพุทธรูปเจ้าแพทย์:
กรณีศึกษาพระไภษัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศ

Faith and Rituals in Buddhist Healing Aspect Related to the Medicine Buddha:

A Case Study of Bhaisajyaguru and Phra Kring Pawares

¹ณัชปภา ประธานทิพย์ และ ²แสวง นิลนามะ

¹Nachpapha Prathantip and ²Sawaeng Nilnama

^{1,2}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: Nachpapha.p@hotmail.com

Received: June 26, 2026; Revised: August 20, 2026; Accepted: August 22, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเยียวยาต่อพระไภษัชยคุรุ 2) ศึกษาศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเยียวยาต่อพระกริ่งปวเรศ และ 3) ศึกษาเปรียบเทียบศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเยียวยาต่อพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ กรณีศึกษาพระไภษัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การศึกษาเอกสารร่วมกับการศึกษาภาคสนามในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 26 รูป/คน ประกอบด้วยพระสงฆ์ นักวิชาการ ผู้ประกอบพิธีกรรม และพุทธศาสนิกชนทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงประเด็น แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดพุทธเยียวยาในบริบทพระไภษัชยคุรมีรากฐานจากคติพระโพธิสัตว์ มหากุรุษ และปณิธาน 12 ประการ ซึ่งมุ่งเยียวยาความทุกข์ทั้งทางกาย จิตใจ จิตวิญญาณ และสังคม โดยผู้ศรัทธานิยมสวดพระนาม สวดธารณีมนต์ และประกอบพิธีกรรมเพื่อเสริมสร้างกำลังใจ ความหวัง และสุขภาวะองค์รวม 2) แนวคิดพุทธเยียวยาในบริบทพระกริ่งปวเรศสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องพุทธานุภาพ ความศักดิ์สิทธิ์ของวัตถุมงคล และพิธีกรรมพุทธาภิเษกในพระพุทธรูปเถรวาทไทยโดยพระกริ่งปวเรศทำหน้าที่เป็นสื่อกลางแห่งศรัทธาที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ความอุ่นใจ และความผาสุกทาง จิตวิญญาณแก่ผู้ศรัทธา 3) แม้พระไภษัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศจะมีรากฐานทางนิกาย รูปแบบพิธีกรรม และบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองกรณีต่างใช้ศรัทธาและพิธีกรรมเป็นกลไกสำคัญของพุทธเยียวยาในการสร้างความหมาย ลดความทุกข์ และส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของมนุษย์ องค์ความรู้จากการวิจัยคือ “รูปแบบพุทธเยียวยาเชิงศรัทธาและพิธีกรรม” ซึ่งอธิบายกระบวนการที่ศรัทธานำไปสู่การมีส่วนร่วมในพิธีกรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน นำไปสู่การเยียวยาและการพัฒนา สุขภาวะองค์

รวม อันสามารถประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพทางจิตวิญญาณ การดูแลผู้ป่วย การพัฒนาชุมชน และการสร้างความเข้มแข็งทางสังคมในบริบทพุทธศาสนาร่วมสมัย

คำสำคัญ: พุทธเยียวยา; ศรัทธาและพิธีกรรม; พระโฆษชัยคุรุ; พระกริ่งปวเรศ; สุขภาวะองค์รวม

Abstract

This research article aimed to: 1) study faith and rituals in Buddhist healing related to Bhaisajyaguru; 2) study faith and rituals in Buddhist healing related to Phra Kring Pawares; and 3) comparatively examine faith and rituals in Buddhist healing related to the Medicine Buddha through a case study of Bhaisajyaguru and Phra Kring Pawares. This study employed a qualitative research methodology using documentary research and field study in Bangkok and its vicinity. The key informants consisted of 26 participants, including monks, scholars, ritual practitioners, and lay Buddhists from both Mahāyāna and Theravāda traditions. Data collection instruments included semi-structured interviews and documentary review. Data were analyzed through content analysis and thematic analysis and presented by descriptive analysis. The research findings revealed that: 1) the concept of Buddhist healing in the context of Bhaisajyaguru is rooted in the Bodhisattva ideal, great compassion, and the Twelve Great Vows, aiming to heal suffering in physical, mental, spiritual, and social dimensions. Devotees commonly engage in chanting the Buddha's name, reciting dhāraṇī, and performing religious rituals to cultivate encouragement, hope, and holistic well-being; 2) the concept of Buddhist healing in the context of Phra Kring Pawares is associated with beliefs in Buddhist sacred power, the sanctity of religious objects, and consecration rituals in Thai Theravāda Buddhism. Phra Kring Pawares functions as a symbolic medium of faith that enhances psychological stability, reassurance, and spiritual well-being among devotees; and 3) although Bhaisajyaguru and Phra Kring Pawares differ in doctrinal background, ritual forms, and cultural contexts, both employ faith and rituals as essential mechanisms of Buddhist healing in creating meaning, reducing suffering, and promoting holistic well-being. The new body of knowledge derived from this research is the "Faith-Ritual Buddhist Healing Model," which explains the process through which faith leads to ritual participation, resulting in psychological transformation, healing, and holistic well-being. This model can be applied to spiritual health promotion, patient care, community development, and the strengthening of social resilience in contemporary Buddhist contexts.

Keywords: Buddhist Healing; Faith and Ritual; Bhaisajyaguru; Phra Kring Pawares; Holistic Health

บทนำ

ความเชื่อทางศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและพิธีกรรมของผู้คน โดยช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ลดความทุกข์ และส่งเสริมคุณภาพชีวิต โดย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2564) กล่าวว่า "ศรัทธา" ในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่มีเหตุผล เป็นพลังภายในที่ช่วยประคองจิตใจของ ผู้เจ็บป่วย หรือผู้ที่กำลังเผชิญทุกข์ให้สามารถฟื้นตัวและดำรงชีวิตอย่างมีเป้าหมาย สอดคล้องกับ O'Brien (2018) ศึกษาพบว่าศรัทธาทางศาสนาเป็นแหล่งพลังทางจิตวิญญาณที่ช่วยเยียวยาความเปราะบางของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ และ Pargament (1997) สนับสนุนการใช้ศรัทธาทางศาสนาเพื่อเป็นกลไกที่มนุษย์ใช้เผชิญความทุกข์ ความเครียด วิกฤตชีวิต และการค้นหาความหมายของชีวิต ดังนั้นในพระพุทธศาสนาจึงได้ให้ความสำคัญกับ

ศรัทธาทางศาสนา ควรเป็นการใช้ “ศรัทธาอย่างมีปัญญา” เพื่อการก้าวพ้นทุกข์ด้วยการเข้าใจธรรมะอย่างแท้จริง (พุทธทาสภิกขุ, 2563) ในทำนองนี้ ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึง “ภิกษโก” (หมอ) “ติกิจจโก” (ผู้เยียวยารักษาโรค) คือพระนามของพระพุทธเจ้าที่สื่อถึงความเป็นแพทย์ผู้ทรงวางแนวทางการเยียวยาทั้งทางกายและทางจิตใจเพื่อประโยชน์สูงสุดของชีวิตในระดับสากล (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2564) “พระพุทธเจ้าแพทย์” ที่ปรากฏในบริบทของพระโฆษชัยคุรุไวฑูรยประภาแห่งพระพุทธศาสนาหายน และพระกริ่งปวเรศในบริบทเถรวาทไทย จึงเป็นสัญลักษณ์สำคัญของการบำบัดรักษาและการฟื้นฟูพลังใจของผู้ศรัทธา (กรมศิลปากร, 2563)

แนวคิด “พุทธเยียวยา” (Buddhist Healing) ได้รับความสนใจในฐานะกระบวนการทัศน์ที่อธิบายการดูแลมนุษย์อย่างองค์รวม โดยมีได้มองโรคหรือความทุกข์เป็นเพียงความผิดปกติทางร่างกาย หากครอบคลุมถึงมิติทางจิตใจ จิตวิญญาณ และความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย (Paonil and Sringeriyuang, 2002) สอดคล้องกับ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2564) ที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนาในการมองรากเหง้าของความทุกข์ว่าเกิดจากอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน อันต้องได้รับการเยียวยาผ่านการพัฒนาจิตและปัญญาเพื่อเข้าถึงความจริงของชีวิต ในขณะที่แนวคิดทางสังคมศาสตร์และศาสนศึกษา อธิบายพิธีกรรม เช่น การสวดมนต์ การเจริญภาวนา การบูชาพระรัตนตรัย การทำบุญ หรือพิธีพุทธาภิเษก ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อ หลักธรรม และประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์เข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดการรับรู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ ระเบียบและคุณค่าของสิ่งเคารพ (Bell, 1992) โดย พิธีกรรมเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่าน (Liminality) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด อารมณ์ และจิตวิญญาณ และการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแห่งศรัทธา (Turner, 2017) และพิธีกรรมทำให้เกิดการตีความเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนา (Geertz, 1973) ต่างชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาและพิธีกรรมมิได้เป็นเพียงการแสดงออกทางศาสนา หากเป็นกระบวนการสร้างความหมาย สร้างอัตลักษณ์ และเสริมพลังภายในแก่ผู้คนในสังคม ซึ่งมีศาสนวัตถุหรือวัตถุศักดิ์สิทธิ์เป็นภาชนะรองรับความศรัทธาและจิตวิญญาณ (Vessel of Faith and Spirituality) ซึ่งผู้ศรัทธาใช้เชื่อมโยงกับพลังศักดิ์สิทธิ์ (Smart, 1998) ในภาพรวมนี้จึงช่วยเปิดมิติใหม่ในการศึกษาศาสนาในฐานะกลไกแห่งการเยียวยาที่เชื่อมโยงโลกภายในของมนุษย์เข้ากับบริบททางวัฒนธรรมและสังคมได้อย่างมีนัยสำคัญ

พระโฆษชัยคุรุทรงเป็นองค์พระประธานในอารามจินนิกาย เป็นพระพุทธเจ้าสำคัญในคติมหายาน ผู้ทรงเปี่ยมด้วยมหากรุณาและปณิธานในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากโรครภัยและความทุกข์ทั้งปวง (ธนุตร์ ธรรมพิทักษ์, 2559) ขณะที่ พระกริ่งปวเรศทรงเป็นพระพุทธรูปสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาทไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดในมหาปณิธานของพระโฆษชัยคุรุ (ประทีป ปัจฉิมทีก, ม.ป.ป.) มีความโดดเด่นในพุทธศิลป์ พุทธลักษณะเฉพาะและมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย พระพุทธรูปทั้งสองพระองค์ต่างถูกสร้างความหมายร่วมกันในฐานะพระพุทธเจ้าแพทย์ อันสะท้อนภาพพระพุทธเจ้าในฐานะผู้เยียวยาความทุกข์ แนวทางปฏิบัติต่อพระพุทธรูปทั้งสองเกิดจากหลักคำสอน และความศรัทธาของปัจเจกบุคคลซึ่งเชื่อมโยงกับแนวคิดพุทธเยียวยา (Buddhist Healing) คือ มีแนวปฏิบัติจากการบูรณาการกาย จิตวิญญาณ และวัฒนธรรม ด้วยวิธีการเยียวยาเชิงพุทธ (Craig, 2022) พระโฆษชัยคุรุและพระกริ่งปวเรศจึงมีฐานะเสมือนการ

เป็น “สื่อกลางแห่งศรัทธา” ที่เชื่อมโยงพลังศักดิ์สิทธิ์กับผู้ศรัทธาผ่านพิธีกรรม มินัยของเครื่องมือทางจิตวิญญาณที่ทำให้พลังทางศาสนา “นามธรรม” เกิดเป็น “รูปธรรม” ที่ชัดเจนขึ้น อีกทั้งพระโฆสัชยคุรุจากนิายมหายานมีบริบทอยู่ในกรอบวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาเถรวาทไทยและพระกริ่งปวเรศในบริบทเถรวาทได้รับกรอบแนวคิดจากมหายาน ความแตกต่างทั้งด้านนิาย พุทธปรัชญา มิได้ทำให้พุทธศาสนิกชนไทยมีศรัทธาต่อพระองค์ทั้งสองน้อยลง ซึ่งในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และพื้นที่บางแห่งทางภาคอีสาน ยังคงปรากฏการสืบทอดความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงเป็นกรณีศึกษาที่มีคุณค่ายิ่งต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ด้านพุทธเอียวยาในสังคมไทยและสังคมพุทธโดยรวม

การศึกษานี้จึงเกิดจากการตระหนักถึงความสำคัญของศรัทธาและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในฐานะกลไกการเอียวยาที่มีบทบาทต่อสุขภาวะทางกาย จิตใจ และจิตวิญญาณของมนุษย์ โดยเฉพาะในบริบทสังคมไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและเผชิญปัญหาความเจ็บป่วยเรื้อรังเพิ่มมากขึ้น (องค์การอนามัยโลก, 2559) อีกทั้ง พุทธเอียวยานับเป็นภูมิปัญญาทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สามารถเสริมสร้างกำลังใจ ลดความทุกข์ทางใจ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างมีคุณค่า หากแต่ในประเทศไทยมีการศึกษาในลักษณะเพียงเชิงประวัติศาสตร์และบริบทจินนิกายเท่านั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเอียวยาต่อพระโฆสัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศ เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดรากฐานตามคติพระพุทธศาสนา มหายานและเถรวาท วิเคราะห์รูปแบบศรัทธาและการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปทั้งสอง ตลอดจนศึกษาเปรียบเทียบลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะของพุทธเอียวยาที่ปรากฏผ่านศรัทธาและพิธีกรรม อันจะนำไปสู่การสร้างรูปแบบจำลองเพื่อการอธิบายและการขยายองค์ความรู้ด้านพุทธเอียวยา การส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณ การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการสืบทอดคุณค่าทางพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและวงวิชาการในอนาคตสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเอียวยาต่อพระโฆสัชยคุรุ
2. เพื่อศึกษาศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเอียวยาต่อพระกริ่งปวเรศ
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเอียวยาต่อพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ กรณีศึกษาพระโฆสัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุชนิพนธ์ เรื่อง “ศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเอียวยาต่อพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ กรณีศึกษาพระโฆสัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศ” สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาในมิติของศรัทธา พิธีกรรม และพุทธเอียวยา ผ่านการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนาม เพื่อทำความเข้าใจความหมาย บทบาท และอิทธิพลของพระโฆสัชยคุรุและ พระกริ่ง

ปวเรศในฐานะพระพุทเจ้าแพทย์ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน กำหนดขอบเขตด้านเวลา ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2568 - พฤษภาคม 2569 รวม 6 เดือน โดยผู้วิจัยดำเนินการศึกษา ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหา (Documentary Study) จากเอกสาร คัมภีร์ พระสูตร งานวิจัย บทความวิชาการ หนังสือ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพุทธเถรวาท พระโฆษชยคุรุ พระกริ่งปวเรศ ศรัทธา พิธีกรรม จิตวิทยาศาสนา และศาสนาเปรียบเทียบ เพื่อใช้เป็นกรอบการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจและพิธีกรรมของทั้งสองกรณีศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ประกอบด้วยพระสงฆ์ นักวิชาการศาสนา ผู้ประกอบพิธีกรรม และพุทธศาสนิกชนทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท จำนวน 26 รูป/คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกตามคุณสมบัติที่มีประสบการณ์ ความรู้ และความเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล ดำเนินการด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การบันทึกเสียง ภาพถ่าย และข้อมูลภาคสนามอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาตรวจสอบความถูกต้อง เปรียบเทียบความสอดคล้องระหว่างข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม พร้อมดำเนินการถอดความการสัมภาษณ์และจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบที่สามารถนำไปวิเคราะห์ได้

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงประเด็น โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นสำคัญ จัดระบบความสัมพันธ์ของข้อมูล เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างกรณีศึกษาพระโฆษชยคุรุและพระกริ่งปวเรศ เชื่อมโยงข้อมูลเข้ากับแนวคิดและกรอบการศึกษา (Sundler, Lindberg, Nilsson & Palmér, 2019) เพื่อสังเคราะห์ข้อค้นพบที่สะท้อนมิติของศรัทธา พิธีกรรม และพุทธเถรวาทอย่างเป็นองค์รวม

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย ในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยเรียบเรียงข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมอภิปรายเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อบทบาทของศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเถรวาทในบริบทพระโฆษชยคุรุ และ พระกริ่งปวเรศ การประยุกต์คุณค่าต่อสุขภาวะทางจิตวิญญาณต่อสังคมไทย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแจกแจงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา 3 ประการ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า พุทธเถรวาทในบริบทของพระโฆษชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต มีรากฐานสำคัญจากคติพระโพธิสัตว์ มหากุรณา และปณิธาน 12 ประการ ที่มุ่งช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากโรคร้าย ความทุกข์ และข้อจำกัดทั้งทางกาย จิตใจ จิตวิญญาณ และสังคม โดยปรากฏอยู่ในคัมภีร์โฆษชยคุรุไวฑูรยประภาปुरुषปณิธานสูตร (ติปิฎกอาจารย์เสวียนจิ่งแห่งราชวงศ์ถัง, 2564) ซึ่งเสนอภาพของพระพุทเจ้าใน

ฐานะผู้เฒียวยานำพาสัตว์โลกสู่ความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ พระโฆษชยคุรมีประวัติความเป็นมาผ่านพระพุทธศาสนามหายานในทวีปเอเชียผสมผสานอิทธิพลท้องถิ่นของประเทศต่าง ๆ รวมทั้ง “อโรคยศาล” ซึ่งเรียงรายอยู่หลายแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และพบว่าบางแห่งยังคงมีพิธีกรรมการบูชาต่อพระโฆษชยคุรในฐานะ “พระเจ้าหมอ” (พระธรรมโมลี (ทองอยู่) และ ยโสธารา ศิริภาพระภากร, 2560) ทรงมีพุทธลักษณะ “สัมภคกาย” เป็นกายที่ยังดำรงอยู่ซึ่งเชื่อว่าพระพุทธเจ้ายังทรงช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้ (สมภาร พรหมทา, 2540) ประติมานวิทยามีลักษณะเฉพาะคือ การทรงมีบาตรโอสธ สมุนไพรร ฯลฯ ในพระหัตถ์ สอดคล้องกับนัยของพระนามที่แปลว่า “บรมครูแห่งโอสธ” (กรมศิลปากร, 2563) ในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีการสร้างวัดฝ้ายมหายานขึ้นเป็นครั้งแรก พระโฆษชยคุรทรงเป็นหนึ่งในสามของพระประธานในพระอุโบสถจีนนิกาย ความศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนในฐานะ “พระพุทธเจ้าหมอยา” ช่วยเสริมสุขภาพ ปัดเป่าโรคภัย และสร้างขวัญกำลังใจ (อนุตม์ ธรรมพิทักษ์, 2559) มีพิธีกรรมตามหลักคำสอนจากพระสูตร คือการปลุกเสกอาหาร ยาและน้ำพระพุทธรูป การสวดธารณีมนต์ 108 จบ การสดับพระนาม การบูชา การถวายประทีป การสาธยายพระสูตร (ติฎฐกาจารย์เสวียนจ้งแห่งราชวงศ์ถัง, 2564)

อีกทั้ง คำ “ปวเรศ” เป็นพระนามของผู้จัดสร้างโดย กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งสัมพันธ์กับเรื่องเล่าของน้ำพระพุทธรณ์จากพระกริ่งช่วยบำบัดโรครบอบ ทำให้พระกริ่งปวเรศได้รับความศรัทธาเป็น “พระหมอ” (เสถียร โพธิ์นันทะ, ม.ป.ป.) และเป็นต้นแบบของพระกริ่งในประเทศไทย มีฐานะเป็นเครื่องเตือนสติให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยและหลักธรรม และเป็นแรงจูงใจให้ผู้ศรัทธาเข้าวัด ทำบุญ ฟังธรรมและปฏิบัติสมาธิอย่างสม่ำเสมอ (รอบทิศ ไวยสุศรี, 2551) นอกจากนี้ พระกริ่งเป็นเครื่องมงคลที่สำคัญสำหรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในพิธีกรรมการจัดสร้างมีพิธีพุทธาภิเษก การปลุกเสก และคติการสืบทอดพุทธคุณผ่านวัตถุมงคลทางศาสนาตามความเชื่อดั้งเดิม (บุญเหลือ ออประเสริฐ, 2549)

ในการศึกษาภาคสนามพบว่า ผู้ศรัทธามองพระกริ่งปวเรศเป็นสื่อกลางทางจิตวิญญาณ (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1) ส่วนใหญ่ของผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า ช่วยสร้างความอุ่นใจ ความมั่นใจ และกำลังใจในการดำเนินชีวิต (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 17, 18, 21 และ 26) เป็นเครื่องระลึกถึงครูบาอาจารย์ ผู้จัดสร้าง (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 20) เตือนสติให้ปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนา (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 22 และ 24) อีกทั้งพระกริ่งปวเรศยังเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงผู้คนเข้ากับชุมชน สถาบันศาสนา (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 19) และสถาบันพระมหากษัตริย์ (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 5) ส่งผลให้เกิดการเยียวยาในมิติทางจิตใจและสังคมควบคู่กันไป สะท้อนแนวคิดพุทธเยียวยาแบบเถรวาทที่เน้นการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตผ่านสติ เมตตาธรรม และการพัฒนาจิตใจ โดยใช้ศรัทธาเป็นพลังสนับสนุนการดำเนินชีวิตและสุขภาวะองค์รวมของมนุษย์ในทุกยุคสมัย

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า พระไภษัชยคุรุ มีภาพรวมหลักการและแนวคิดแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่าง “พุทธเยียวยา – พระไภษัชยคุรุ – สุขภาวะองค์รวม – อิทธิพลท้องถิ่น” ซึ่งสัมพันธ์กันในลักษณะบูรณาการ กล่าวคือ พุทธเยียวยาเป็นกระบวนการหลัก พระไภษัชยคุรุเป็นศูนย์กลางเชิงสัญลักษณ์ของการเยียวยา สุขภาวะองค์รวมเป็นผลลัพธ์ และอิทธิพลท้องถิ่นเป็นบริบทที่กำหนดรูปแบบการปฏิบัติ ทำให้เกิดระบบการเยียวยาที่มีทั้งมิติทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรม ขณะที่พระกริ่งปวเรศมีรูปแบบของศรัทธาและพิธีกรรมในสังคมไทย โดยความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้ผสมผสานกับความเชื่อพื้นบ้านจนกลายเป็น “ระบบความเชื่อแบบผสมผสาน (Syncretism)” ที่ฝังรากในวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของกรอบแนวคิดหลัก คือ “ศรัทธา – อิทธิพลท้องถิ่น – พิธีกรรม – พุทธเยียวยา – สุขภาวะองค์รวม” ความแตกต่างด้านแนวคิดพุทธเยียวยาต่อพระไภษัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศ แสดงผลการวิจัยในตารางที่ 1 ดังนี้

แนวคิดพุทธเยียวยา	พระไภษัชยคุรุ	พระกริ่งปวเรศ
1) รากฐานทางศาสนา	1) บริบทมหายานที่เน้นมหากรุณาและปณิธานพระโพธิสัตว์	1) บริบทเถรวาทไทย ผสานคติพุทธพิธีกรรมและวัฒนธรรมไทย
2) ประวัติความเป็นมา	2) ถูกยกย่องเป็นพระพุทธรูปเจ้าแพทย์โดยตรง	2) เป็นพระพุทธรูปเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อพุทธาณูภาพและการคุ้มครอง
3) รูปแบบศรัทธา	3) เมตตากรุณา ช่วยเหลือสรรพสัตว์และพลังแห่งปณิธาน	3) มีพุทธคุณ แคล้วคลาด คุ้มครอง และการเตือนสติ
4) รูปแบบพิธีกรรม		

5) มติพุทธเยียวยา	4) การสวดธารณีมนต์ ถวายประทีป เครื่องบูชา และพิธีอุทิศบุญ	4) พิธีบรมราชาภิเษก พุทธาภิเษก การปลุกเสก ลงยันต์ ทำน้ำมนต์
6) ความสัมพันธ์กับวัตถุ ศักดิ์สิทธิ์	5) การเยียวยาทั้งกาย ใจ และจิต วิญญานตามแนวคิดพระโพธิสัตว์	5) การเสริมพลังใจ ความมั่นคงทาง อารมณ์ และความรู้สึกปลอดภัย
	6) เป็นการระลึกถึงพระนาม ปณิธาน และปฏิบัติตามคติพระสูตร	6) เป็นพระพุทธรูปที่ผ่านพิธีกรรมจน กลายเป็นสื่อกลางแห่งพลังศักดิ์สิทธิ์

ตารางที่ 1: ความแตกต่างของศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเยียวยา

ต่อพระไภษัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศ

แม้พระไภษัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศจะมีรากฐานทางนิกาย รูปแบบพิธีกรรม และบริบททางวัฒนธรรมที่ต่างกันไป แต่ทั้งสองกรณีต่าง 1) ใช้ “ศรัทธา” เป็นกลไกสำคัญของกระบวนการพุทธเยียวยา 2) พิธีกรรมทำหน้าที่เป็นพื้นที่แห่งการเยียวยาผ่านการสร้างความหมาย ความหวัง และความมั่นคงทางจิตใจแก่ผู้ศรัทธา 3) พระไภษัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศมีฐานะเป็นสื่อกลางเชิงสัญลักษณ์ และ 4) พุทธเยียวยาผ่านศรัทธาและพิธีกรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ความเหมือนที่สำคัญคือการมุ่งส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมและลดความทุกข์ของมนุษย์ผ่านพลังแห่งศรัทธาและการมีส่วนร่วมในพิธีกรรม สะท้อนให้เห็นตรงกันว่าพุทธเยียวยามีได้เกิดจากความเชื่อในปาฏิหาริย์เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากกระบวนการสร้างความหมายทางจิตใจและสังคมผ่านศรัทธา พิธีกรรม และประสบการณ์ร่วมของชุมชนศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงภายใน (Internal Transformation) อันนำไปสู่ความผาสุกทางจิตวิญญาณและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ศรัทธาดังนั้น ศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเยียวยาต่อพระไภษัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศจึงปรากฏมีลักษณะร่วมกันคือ พุทธเยียวยาแบบผสมผสานทางแนวคิดและวัฒนธรรม (Hybrid Buddhist Healing) ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1: รูปแบบจำลองพุทธเยียวยาเชิงผสมผสานของพระโกชัยคุรุและพระกริ่งปวเรศ

ที่มา: ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

และใช้ ChatGPT (OpenAI) ช่วยวิเคราะห์และสร้างภาพรูปแบบจำลอง

โดยผู้วิจัยเป็นผู้ตรวจสอบและปรับปรุงเนื้อหา

อภิปรายผลการวิจัย

1. พุทธเยียวยาในบริบทพระโกชัยคุรุและพระกริ่งปวเรศ เป็นกระบวนการสร้างความหมายและการฟื้นฟูสุขภาพของมนุษย์อย่างองค์รวม โดยข้อค้นพบสอดคล้องกับ Sienna R. Craig (2022) ที่กล่าวว่า พุทธเยียวยาคือการบูรณาการกาย จิต จิตวิญญาณ และวัฒนธรรม ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในด้านจิตวิญญาณหรือทำสมาธิเท่านั้น แต่รวมถึง พิธีกรรมทางศาสนา การแสดงออก (Embodiment) วัตถุมงคล การสวดมนต์ สมุนไพรรักษา และการรักษาทางการแพทย์ และสอดคล้องกับแนวคิดของ Wichit Paonil และ Luechai Sringeranyuang (2002) ที่อธิบายว่า สุขภาพและการเยียวยาในมุมมองพระพุทธศาสนาเน้นการบำบัดทั้งทางกายและทางใจ หรือมีลักษณะแบบองค์รวม (Holistic Care) สัมพันธ์กับการดับทุกข์ในทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคทางใจหรือปัญหาทางจิตวิญญาณ และแนวคิดเรื่องกรรมที่ทำให้สามารถยอมรับสภาพความเจ็บป่วยด้วยใจสงบและมีศรัทธาต่อการพัฒนาตนเอง ดังนั้นพุทธเยียวยาจึงรวมถึงการใช้ธรรมะเป็นเครื่องพยุจจิต การภาวนา และการดูแลผู้ป่วยด้วยเมตตา

2. ศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเยียวยาต่อพระไภษัชยคุรุมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแนวคิดพระโพธิสัตว์ มหากุรณา และปณิธาน 12 ประการ สะท้อนการเยียวยาเพื่อปลดทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตวิญญาณ ขณะที่พระกริ่งปวเรศมีบทบาทเป็นสื่อกลางแห่งศรัทธาที่เชื่อมโยงผู้ศรัทธากับพุทธคุณและพิธีกรรมทางศาสนา ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ Ninian Smart (1998) ซึ่งกล่าวถึงมิติวัตถุทางศาสนาว่าวัตถุศักดิ์สิทธิ์และรูปเคารพสามารถทำหน้าที่เป็น “ภาชนะรองรับศรัทธา” เป็นสื่อกลางทางจิตวิญญาณระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลต่อวิถีชีวิตและการรับรู้ของผู้คน รวมทั้งสอดคล้องกับ Pargament (1997) ที่กล่าวว่าศรัทธาทางศาสนาเป็นกลไกที่มนุษย์ใช้เผชิญกับความทุกข์ ความเครียด วิฤตชีวิต และการค้นหาความหมายของชีวิต และ แนวคิดของ Mary Elizabeth O’Brien (2018) ที่พบว่าศรัทธาทางศาสนาและการปฏิบัติศาสนกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความหวัง ความเข้มแข็งทางใจ และสุขภาวะทางจิตวิญญาณของมนุษย์เมื่อเผชิญกับความเจ็บป่วยหรือวิฤตชีวิต ดังนั้น ผู้ศรัทธาจึงรับรู้ศาสนาเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ช่วยเสริมความมั่นใจ ความอุ่นใจ และความผาสุกทางจิตวิญญาณได้

3. แม้พระไภษัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศจะมีพื้นฐานทางนิกาย รูปแบบพิธีกรรม และบริบททางวัฒนธรรมที่ต่างกัน แต่ทั้งสองกรณีต่างใช้ศรัทธาและพิธีกรรมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความหมายลดความทุกข์ และส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของผู้ศรัทธา ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ Catherine Bell (1992) ที่พบว่าพิธีกรรมเป็นกระบวนการทางสังคมที่ช่วยสร้างและต่อยอดความหมายแก่ผู้ปฏิบัติ รวมทั้งสอดคล้องกับ Victor Turner (2017) ที่อธิบายว่าพิธีกรรมเป็นพื้นที่แห่งการเปลี่ยนผ่านทางจิตใจและการสร้างความเป็นชุมชน ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับ Clifford Geertz (1973) ที่พบว่าสัญลักษณ์และพิธีกรรมทางศาสนาช่วยหล่อหลอมโลกทัศน์และสร้างระบบความหมายให้แก่ผู้คนในสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพุทธเยียวยาเกิดขึ้นผ่านกระบวนการทางจิตใจและสังคมที่เชื่อมโยงศรัทธา พิธีกรรม และประสบการณ์ร่วมของชุมชนศาสนา มากกว่าการอาศัยความเชื่อในปาฏิหาริย์เพียงอย่างเดียว ดังนั้น ศรัทธาและพิธีกรรมเชิงอัตลักษณ์ของพระไภษัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศจึงเป็นกระบวนการผ่านชุมชนทางศาสนาจนตกทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในสังคมไทย

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในชื่อ “รูปแบบพุทธเยียวยาเชิงศรัทธาและพิธีกรรม” (Faith-Ritual Buddhist Healing Model) ซึ่งอธิบายกระบวนการที่ศรัทธาและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างโลกภายในของมนุษย์กับคุณค่าทางศาสนา จนนำไปสู่การเยียวยาและการพัฒนาสุขภาวะองค์รวม โดยพบว่าพุทธเยียวยาไม่ได้เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติหรือความเชื่อในปาฏิหาริย์เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากกระบวนการสร้างความหมาย การเสริมพลังใจ และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านประสบการณ์ทางศาสนาของผู้ศรัทธา ดังมี 5 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

องค์ประกอบที่ 1 ศรัทธา (Faith) ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการพุทธเยียวยา โดยเป็นพลังภายในที่ทำให้บุคคลเกิดความเชื่อมั่น ความหวัง และความพร้อมที่จะเข้าถึงคุณค่าทางศาสนา ศรัทธาในที่นี้มิได้หมายถึงการเชื่อโดยปราศจากเหตุผล แต่เป็นการยอมรับคุณค่าของพระพุทเจ้า พระธรรม และพิธีกรรมในฐานะที่พึ่งทางจิตใจเมื่อเผชิญความทุกข์ ความเจ็บป่วย หรือวิกฤตชีวิต

องค์ประกอบที่ 2 การเข้าร่วมพิธีกรรม (Ritual Participation) เมื่อเกิดศรัทธา บุคคลจะเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์ การบูชา การถวายประทีป การพุทธาภิเษก การทำบุญ หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระไภษัชยคุรุและพระกัณฐกพรหม พิธีกรรมทำหน้าที่เป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ศรัทธาได้แสดงออกและตอกย้ำความเชื่อของตนผ่านการปฏิบัติ

ภาพที่ 2: แบบจำลองพุทธเยียวยาเชิงศรัทธาและพิธีกรรม

ที่มา: ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และใช้ ChatGPT (OpenAI) ช่วยวิเคราะห์และสร้างภาพแบบจำลอง โดยผู้วิจัยเป็นผู้ตรวจสอบและปรับปรุงเนื้อหา

องค์ประกอบที่ 3 การเปลี่ยนแปลงภายใน (Psychological Transformation) การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ ได้แก่ การลดความวิตกกังวล การเพิ่มความหวัง การสร้างความมั่นใจ และการรับรู้ว่าคุณค่าในตัวเองมีได้เผชิญปัญหาเพียงลำพัง กระบวนการดังกล่าวทำให้ผู้ศรัทธาเกิดการตีความประสบการณ์ชีวิตใหม่และสามารถเผชิญปัญหาด้วยทัศนคติที่สร้างสรรค์มากขึ้น

องค์ประกอบที่ 4 พุทธเยียวยา (Buddhist Healing) พุทธเยียวยาเกิดขึ้นเมื่อบุคคลสามารถเปลี่ยนความทุกข์ ความกลัว หรือความไม่มั่นคงทางใจให้กลายเป็นความเข้าใจ การยอมรับ และการดำรงชีวิตอย่างมีความหมาย โดยอาศัยพลังของศรัทธาและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือสนับสนุนการฟื้นฟูภายในตนเอง

องค์ประกอบที่ 5 สุขภาวะองค์รวม (Holistic Well-being) ผลลัพธ์สุดท้ายของกระบวนการคือการเกิดสุขภาวะองค์รวม ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ และสังคม ผู้ศรัทธาสามารถดำรงชีวิตด้วยความสงบ มีความหวัง มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน และมีพลังในการเผชิญความเปลี่ยนแปลงของชีวิต

คุณค่าและการประยุกต์ใช้ องค์ความรู้ใหม่นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพทางจิตวิญญาณของผู้ป่วย ผู้สูงอายุ และผู้เผชิญภาวะวิกฤตชีวิต ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมทางศาสนา การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยเน้นการใช้ศรัทธาและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังใจ สร้างความหมาย และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคมร่วมสมัย

สรุป

การศึกษาศรัทธาและพิธีกรรมด้านพุทธเอียวยาต่อพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ กรณีศึกษาพระโฆษาชยคุรุและพระกริ่งปวเรศ สะท้อนให้เห็นว่าพุทธศาสนามีได้ทำหน้าที่เพียงเป็นระบบความเชื่อหรือหลักคำสอนเพื่อการหลุดพ้นเท่านั้น หากยังเป็นพื้นที่สำคัญของการสร้างพลังใจ ความหวัง และการเอียวยาความทุกข์ของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ ของชีวิต แม้พระโฆษาชยคุรุและพระกริ่งปวเรศจะมีที่มา แนวคิด และรูปแบบพิธีกรรมที่แตกต่างกันตามบริบทของพระพุทธศาสนาเถรวาทและเถรวาท แต่ต่างสะท้อนบทบาทร่วมกันของศรัทธาในฐานะพลังภายในที่ช่วยให้มนุษย์สามารถเผชิญกับความไม่แน่นอน ความเจ็บป่วย และความทุกข์ทางใจได้อย่างมีความหมาย ข้อค้นพบสำคัญของการศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นว่าคุณค่าของพุทธเอียวยามีได้อยู่ที่การแสวงหาปาฏิหาริย์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ หากอยู่ที่กระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในของมนุษย์ผ่านการมีส่วนร่วมในพิธีกรรม การระลึกถึงคุณธรรมของพระพุทธรูป และการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับชุมชนแห่งศรัทธา กระบวนการดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ลดความหวาดกลัว สร้างความหวัง และเปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถค้นพบความหมายของชีวิตท่ามกลางสถานการณ์ที่ยากลำบากได้อีกครั้ง จึงกล่าวได้ว่าศรัทธาและพิธีกรรมเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสุขภาวะองค์รวมของมนุษย์

ในบริบทของสังคมร่วมสมัยที่ผู้คนจำนวนมากกำลังเผชิญความเครียด ความโดดเดี่ยว และปัญหาสุขภาพจิตที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แนวคิดพุทธเอียวยาที่ปรากฏผ่านพระโฆษาชยคุรุและพระกริ่งปวเรศจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมการดูแลตนเองในระดับจิตใจและจิตวิญญาณ ควบคู่ไปกับการดูแลสุขภาพทางกายและสังคม การนำหลักศรัทธาและพิธีกรรมมาใช้ในลักษณะที่เหมาะสม ไม่ฝืนกาย และตั้งอยู่บนความเข้าใจในคุณค่าที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา อาจช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่บุคคล ครอบครัว และชุมชนได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ผลการศึกษายังเปิดพื้นที่ทางวิชาการให้เกิดการศึกษาต่อยอดในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา สุขภาวะ และคุณภาพชีวิตในมิติที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งในด้านพุทธจิตวิทยา การดูแลผู้ป่วยระยะยาว การส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุ ตลอดจนการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมและศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคม การทำความเข้าใจศรัทธาและพิธีกรรมในฐานะพลังแห่งการ

เยียวยาจึงมิได้เป็นเพียงการศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นการค้นหาศักยภาพของพระพุทธรูปในการตอบสนองต่อความท้าทายของมนุษย์และสังคมในโลกปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การสร้างคุณค่าและประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการและการปฏิบัติได้อย่างกว้างขวางต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า ศรัทธาและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระไภษัชยคุรุและพระกริ่งปวเรศมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างกำลังใจ ความหวัง และสุขภาวะทางจิตวิญญาณของผู้ศรัทธา อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพุทธเยียวยาที่ช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญกับความทุกข์ ความเจ็บป่วย และความเปลี่ยนแปลงของชีวิตได้อย่างเข้มแข็ง ดังนั้น หน่วยงานทางพระพุทธศาสนา สถาบันการศึกษา องค์กรด้านสาธารณสุข และหน่วยงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ควรนำองค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจและจิตวิญญาณ โดยสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาที่เหมาะสม การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพุทธเยียวยาอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และการบูรณาการมิติทางจิตวิญญาณเข้ากับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม เพื่อช่วยลดความเครียด เสริมสร้างพลังใจ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมร่วมสมัย นอกจากนี้ วัดและชุมชนศาสนาควรใช้ศรัทธาและพิธีกรรมเป็นพื้นที่สร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและการเกื้อกูลกันในชุมชน อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษารูปแบบพุทธเยียวยาผ่านศรัทธาและพิธีกรรมในพระพุทธรูปนิกายอื่น หรือเปรียบเทียบกับศาสนาอื่น เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของศาสนาในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม

2.2 ควรศึกษาผลกระทบของการปฏิบัติพิธีกรรมและการยึดมั่นในศรัทธาที่มีต่อสุขภาวะทางจิตใจ คุณภาพชีวิต และความเข้มแข็งทางจิตใจของผู้สูงอายุ ผู้ป่วยเรื้อรัง หรือผู้เผชิญภาวะวิกฤตชีวิต โดยใช้การวิจัยแบบสหวิทยาการร่วมกับศาสตร์ด้านสุขภาพและจิตวิทยา

2.3 ควรศึกษาการพัฒนาและประยุกต์ใช้รูปแบบพุทธเยียวยาเชิงศรัทธาและพิธีกรรมในงานส่งเสริมสุขภาพ งานดูแลผู้ป่วย และการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในระดับวัด ชุมชน และหน่วยงานด้านสาธารณสุข

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2563). *พระไภษัชยคุรุ: พระพุทธเจ้าบรมครูแห่งโอสธ*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ติปิฎกาจารย์เสวียนจั่งแห่งราชวงศ์ถัง. (2564). *ไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาปฐาปนิธานสูตร*. แปลโดย เกวลี เพชรทิพย์และกนกพร นุ่มทอง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธรังษี.
- ธนูธรรมพิทักษ์. (2559). *แนวคิด ความเชื่อ และพุทธปฏิมากรรมเฉพาะของพระไภษัชยคุรุฯ โดยใช้ ประติมานวิทยา*. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- บุญเหลือ ออประเสริฐ. (2549). *ศาสตร์และศิลป์มรดกไทย*. กรุงเทพฯ: คอมมา ดีไซน์แอนด์พรินท์.
- ประทีป ปัจฉิมทีก. (ม.ป.ป.). *จากคอลัมน์ดังของ พลายชุมพล ไทยรัฐ เล่ม 4: ปาฏิหาริย์จากหิ้งพระ เปิดทุกมิติ เรื่องพระกริ่ง*. กรุงเทพฯ: โอเอส พรินต์ติ้งเฮาส์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2563). *ทบทวนธรรมบรรยายภิกษุ ปี 2513 ครั้งที่ 1: ศรัทธา*. ถอดความโดย พาโกดา. สืบค้น 6 พฤศจิกายน 2568 จาก <https://pagoda.or.th/buddhadasa/2513-1.html>
- พระธรรมโมลี (ทองอยู่) และ ยโสธรา ศิริภาพระภากร. (2560). *ประเพณีการแห่พระเจ้าหมอของชุมชนโบราณพันปีปราสาทข่าข่ง ตำบลข่าข่ง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์*. *วารสารวรมัญจของแห่พุทธศาสนปริทรรศน์*. 4(1), 84-98.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รอบทิศ ไวยสุศรี. (2551). *การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (ม.ป.ป.). *กำเนิดพระพุทธรูปกริ่ง*. สืบค้น 15 ตุลาคม 2568 จาก <https://site.s.google.com/view/satianpothinunta>
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2564). *การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2567). *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร?*. สืบค้น 7 กันยายน 2568 จาก https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/116
- สมภาร พรหมทา. (2540). *พุทธศาสนมหายาน: นิกายหลักของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- องค์การอนามัยโลก. (2559). *WHO Traditional Medicine Strategy 2014-2023 [ยุทธศาสตร์การแพทย์ดั้งเดิมขององค์การอนามัยโลก พ.ศ. 2557-2566]*. แปลโดย ดิสทัต โธนาลักษณ์. กรุงเทพฯ: อุษาการพิมพ์.
- Bell, C. (1992). *Ritual Theory, Ritual Practice*. New York: Oxford University Press.
- Craig, S. R. (2022). *Buddhist Healing Practices*. In *The Oxford Handbook of Buddhist Practice*. New York: Oxford University Press.

- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- O'Brien, M. E. (2018). *Spirituality in Nursing: Standing on Holy Ground*. (6th ed.). Massachusetts: Jones & Bartlett Learning.
- Paonil, W. & Sringeriyuang, L. (2002). Buddhist Perspectives on Health and Healing. *The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies*. 1(2), 93-105.
- Pargament, K. I. (1997). *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. New York: Guilford Press.
- Smart, N. (1998). *The World's Religions*. (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sundler, A. J., Lindberg, E., Nilsson, C., & Palmér, L. (2019). Qualitative thematic analysis based on descriptive phenomenology. *Nursing Open*. 6, 733–739.
- Turner, V. (2017). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. London and New York: Routledge.